

## PAPER DETAILS

TITLE: TÜRKÇE SAYI ADLARI ZERINE BİR İNCELEME

AUTHORS: Zeynep Zeliha BAYAZIT

PAGES: 26-34

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/614688>

# TÜRKÇE SAYI ADLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Zeynep Zeliha BAYAZIT\*

## ÖZET

Türkiye’de Türkoloji çalışmalarının başlangıcından bu yana uzman olanların ve olmayanların en çok ilgi duydukları konulardan biri Türkçenin akrabalık ilişkileri ve buna bağlı olarak da kökenbilim olmuştur. Dillerin söz varlığında temel kelimeler önemli bir yer tutmaktadır. Bu kelimeler, gösterdiği nitelikler dolayısıyla dil akrabalıkları, dil ayrışması, dil öğretimi, dil tarihi ve dilbilgisi gibi dil incelemelerinde ilk olarak başvurulmuş kelime kategorisini oluştururlar. Dillerin söz varlığında yer alan sayı adları da dilbilimciler tarafından temel kelimeler arasında kabul edilmektedir. Bu çalışmada bir yandan temel kelimelerin özellikleri belirlenmeye çalışılmış diğer taraftan da Türk söz varlığında kullanılan sayılar eş zamanlı ve art zamanlı olarak değerlendirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Ural- Altay Dilleri, dil akrabalığı, Türkçe sayı adları.

## A STUDY ON NUMERALS IN TURKISH LANGUAGE

## ABSTRACT

Since the emergence of Turkology studies in the Turkish academic context, one of the most widely studied topics by linguists and experts is the language family of Turkish and its etymology. The basic words in the lexicon of languages occupy an essential place. These words, due to the characteristics they have are firstly to be categorised when studying the language interrelations, language differences, language teaching, language history and grammar. The numeral names, in some other words, data coming from the science of lexicology is accepted as basic names in the lexicon of languages by linguists. In this study on one hand we aim to identify the characteristics and criteria of basic words and on the other hand to examine synchronically and diachronically the used numerals of body parts in Turkish lexicon.

**Key words:** Ural-Altaic Languages, language relationship, The Turkish numerals.

## Giriş

Türkçenin hangi dillerle akraba olabileceği tartışması bilim adamlarını uzun zamandır meşgul etmektedir. Bu süre içerisinde, Türkçenin hiçbir dille akraba olmadığı görüşünden, bazı Kızılderili dilleri, Sümerce, Etrüskçe, Hint-Avrupa gibi dillerle akraba olabileceği ve hatta bütün dillerin Türkçeden kaynaklandığına değin pek çok farklı görüş ileri sürülmüştür (Demir ve Yılmaz, 2002). Bunların en fazla üzerinde durulan ve kabul göreni ise Türkçeyi önce Ural-Altay, daha sonra da Altay

---

\* Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü  
e-posta: [zbayazit@ankara.edu.tr](mailto:zbayazit@ankara.edu.tr)

dil ailesi içinde ele alan görüştür. Yaygın olan bu görüşe göre Altay dilleri, Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzca; daha az kabul gören bir görüşe göre ise Korece ile Japonca da içine alan dil ailesinin genel adıdır.

Aynı dil ailesine mensup olan dillerde, temel nesne adları, uzuv adları, temel fiiller ve sayılar benzeşirler. Çünkü bu temel adlar ortak bir kökten gelmektedir. Bu nedenle dil ilişkileri sonucu ortaya çıkan söz varlığı ödünçlemeleri ve tipolojik benzerlikler, genetik akrabalığın kuruluşunda özel bir dikkat ister. Benzerlikler dil ilişkileri sonucu dillerin her basamağında ortaya çıkabileceği için, genetik akrabalığın belirlenmesinde güvenilir ölçütler değillerdir. Ancak temel söz varlığı, dilin diğer öğelerine göre daha az ödünçlendiği için genetik akrabalığın kanıtlanmasında daha önceliklidir.

Johanson (2007) yoğun bir etki altında bile dillerin hangi öğelerinin değişmeden kalabileceğini araştırmış ve belirsiz olduğunu da ekleyerek bir dayanıklılık çizelgesi oluşturmuştur (Johanson, 2007). Bu çizelgeye göre ünlem ve deyimleşmiş ifadeler, anlamsal öğeler, bağlaç, zarf, ilgeç, zamir gibi bağımsız yardımcı öğeler oldukça kolay kopyalanabilen öğeler; dil bilgisi kategorileri, yani durum, aspekt-zaman, kip, sesler, sözcük dizimi, morfosentaktik değişmeler, dil bilgisi paradigmaları ve temel söz varlığı da zor kopyalanan öğeler olarak belirtilmiştir. Her ne kadar sözdizimi, temel söz varlığı, çekim biçimbilgisi gibi öğelerin etkiye karşı çok dayanıklı oldukları söylene de bunların genetik akrabalığın belirlenmesini sağlamada yetersiz olacağı düşünülmektedir. Çünkü dilin hiçbir ögesi ve bölümü, genetik akrabalığın belirlenmesi için mihenk taşı olabilecek kadar dayanıklı değildir (Johanson, 2007; Porzig, 1995). Ayrıca akrabalık ve ödünçlemenin eski sonuçları da çoğunlukla birbirinden zor ayrılmaktadır. Ancak yine de Johanson'a (2007) göre genetik ortaklığın ilgili dillerin en tutucu, ödünçlemeye ve genel eğilimlere karşı en dayanıklı bölümlerinde aranması gerekmektedir (Johanson, 2007). Bu dayanıklı bölüm içinde sayı adları ve sayı sistemleri ise önemli bir yer tutmaktadır (Hock ve Joseph, 2009).

Sayılar insanlığın iletişimde yerel farklılıklar hariç daha çok ortak işaretlerle ve rakamlara dayalı ifade sistemiyle bilinir (Gemalmaz, 2010; Miller, 1969). Ancak harflerden doğduğu düşünülen bu rakamların tekrar harflerle yazılan sayı adlarıyla ifade edilişi bu ortaklığı bozmaktadır.

Dillerin temel söz varlığı içinde değerlendirilen sayı adları arasındaki benzerlikler dil akrabalığı tayininde önemlidir. Çünkü bütün dillerde akrabalık sayı adları ile kesinlik kazanmaktadır ve özellikle 2-5 arası sayılar akraba dillerde ortaktır (Bozkurt, 1995; Doerfer, 1981).

Tablo 1.

2-5 arası sayı adları

| Sayılar | Ana Türkçe | Ana Moğolca | Ana Tunguzca | Japonca | Korece |
|---------|------------|-------------|--------------|---------|--------|
| 1       | bir        | Niken       | emen         | ichi    | Hana   |
| 2       | ēki        | ķoyan       | cōr          | ni      | Dul    |
| 3       | ūç         | Ġurban      | ılan         | san     | Set    |
| 4       | dōrt       | Dōrben      | dügin        | shi,yon | Net    |
| 5       | bēş        | Tabun       | tuńġu        | go      | Daseot |

Bu açıdan bakıldığında Türkçenin sayı adlarıyla, incelenen diğer diller arasında - Moğolca dört (dōrbān) sayısının dışında- bir benzerliğin olmadığı görülmektedir. Bu da Doerfer (1981)'e göre Tü. /ö/= Mo. /ü/ses denkliği bulunmadığı için geçerli değildir (Doyerfer, 1981). Fakat sistem mantığı bakımından Türkçeyle Korece arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir (Bkz. EK 1). Nitekim Türkçenin 10-60 arası onlukların onlu kat sayıdan farklı bir adla belirtilmesi bakımından iki dil önemli bir paralellik arz eder. Ayrıca farklı değerler ifade etmekle birlikte iki dilde on (Türkçe: 10, Korece: 100) sayısının aynı olması da dikkat çekilmesi gereken diğer bir özellik olmalıdır.

Türkçede kullanılan sayılara ilk olarak Köktürk (Göktürk) metinlerinde rastlanmaktadır. “[Sayılar -sıfır hariç-] Köktürk, Yenisey ve Eski Uygur Türkçesinde aynıdır: bir, eki, üç, dört, beş ~ biş, altı, yiti, sekiz, tokuz, on, yigirmi, otuz, kırk, elig, altmış, yitmiş, sekiz on, tokuz on, yüz, bin ~ min, tümen” (Kaymaz, 2002). Bununla birlikte zaman içinde Türkçe sayı sisteminde ve sayı adlarında birtakım yeniliklere gidilmiştir. Günümüzde Türkçede kullanılan otuz, kırk, elli gibi birtakım sayı adları yerine Türk lehçelerinde üç on, dört on, beş on gibi yeni karşılıklar kullanılmaktadır. Nitekim dilimizde de altmış ve yetmişen sonra gelen seksen (<sekiz on) ve doksan (<dokuz on) sayı adları da yeni türevlerdir (Eren, 1999). Ancak yine de Türk lehçeleri incelendiği zaman, 20' ye kadar olan yalın sayı adlarında büyük bir tutarlılık olduğu görülür (Şekil 1)

| STT                     | Gag.                    | Azeri                   | Trkm.                         | Özbek                    | Y. Uv.                   | Kaz.                    | Kırg.                         | Kr.Kl.                  | Nogav                     | Tatar.                  | Başk.                   | Kr.T.                         | Kum.                         |
|-------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------------|--------------------------|--------------------------|-------------------------|-------------------------------|-------------------------|---------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------------|------------------------------|
| <i>bir</i>              | <i>bir</i>              | <i>bir</i>              | <i>bir</i>                    | <i>bir</i>               | <i>bir</i>               | <i>bir</i>              | <i>bir</i>                    | <i>bir</i>              | <i>bir</i>                | <i>bër</i>              | <i>bir</i>              | <i>bir</i>                    | <i>bir</i>                   |
| <i>iki</i>              | <i>iki</i>              | <i>iki</i>              | <i>iki</i>                    | <i>ikki</i>              | <i>ikki</i>              | <i>eki</i>              | <i>eki</i>                    | <i>eki</i>              | <i>eki</i>                | <i>iké</i>              | <i>ikí</i>              | <i>eki</i>                    | <i>eki</i>                   |
| <i>üç</i>               | <i>üç</i>               | <i>üç</i>               | <i>üç</i>                     | <i>üç</i>                | <i>üç</i>                | <i>üş</i>               | <i>üç</i>                     | <i>üş</i>               | <i>üş</i>                 | <i>öç</i>               | <i>üs</i>               | <i>üç</i>                     | <i>üç</i>                    |
| <i>dört</i>             | <i>dört</i>             | <i>dörd</i>             | <i>döört</i>                  | <i>tört</i>              | <i>töt</i>               | <i>dört</i>             | <i>tört</i>                   | <i>tört</i>             | <i>tört</i>               | <i>dürt</i>             | <i>dürt</i>             | <i>dört</i>                   | <i>dört</i>                  |
| <i>beş</i>              | <i>beş</i>              | <i>beş</i>              | <i>beş</i>                    | <i>beş</i>               | <i>beş</i>               | <i>bes</i>              | <i>beş</i>                    | <i>bes</i>              | <i>bes</i>                | <i>biş</i>              | <i>biş</i>              | <i>beş</i>                    | <i>beş</i>                   |
| <i>altı</i>             | <i>altı</i>             | <i>altı</i>             | <i>altı</i>                   | <i>älti</i>              | <i>altä</i>              | <i>altı</i>             | <i>altı</i>                   | <i>altı</i>             | <i>altı</i>               | <i>altı</i>             | <i>altı</i>             | <i>altı</i>                   | <i>altı</i>                  |
| <i>yedi</i>             | <i>edi</i>              | <i>yeddi</i>            | <i>yedi</i>                   | <i>yetti</i>             | <i>yättä</i>             | <i>ceti</i>             | <i>ceti</i>                   | <i>jeti</i>             | <i>yeti</i>               | <i>yidë</i>             | <i>yití</i>             | <i>yedi</i>                   | <i>yetti</i>                 |
| <i>sekiz</i>            | <i>sekiz</i>            | <i>säkkiz</i>           | <i>sekiz</i>                  | <i>säkkiz</i>            | <i>säkkiz</i>            | <i>segiz</i>            | <i>segiz</i>                  | <i>segiz</i>            | <i>segiz</i>              | <i>sigëz</i>            | <i>higíz</i>            | <i>sekiz</i>                  | <i>segiz</i>                 |
| <i>dokuz</i>            | <i>dokuz</i>            | <i>doğuz</i>            | <i>dokuz</i>                  | <i>tokkuz</i>            | <i>tokkuz</i>            | <i>toğız</i>            | <i>toğuz</i>                  | <i>toğız</i>            | <i>toğız</i>              | <i>tuğaz</i>            | <i>tuğız</i>            | <i>dokuz</i>                  | <i>toğuz</i>                 |
| <i>on</i>               | <i>on</i>               | <i>on</i>               | <i>oon</i>                    | <i>on</i>                | <i>on</i>                | <i>on</i>               | <i>on</i>                     | <i>on</i>               | <i>on</i>                 | <i>un</i>               | <i>un</i>               | <i>on</i>                     | <i>on</i>                    |
| <i>on bir</i><br>(10+1) | <i>on bir</i><br>(10+1) | <i>on bir</i><br>(10+1) | <i>oon bir</i><br>(10+1)      | <i>on bir</i><br>(10+1)  | <i>on bir</i><br>(10+1)  | <i>on bir</i><br>(10+1) | <i>on bir</i><br>(10+1)       | <i>on bir</i><br>(10+1) | <i>on bir</i><br>(10+1)   | <i>unbër</i><br>(10+1)  | <i>un bir</i><br>(10+1) | <i>on bir</i><br>(10+1)       | <i>on bir</i><br>(10+1)      |
| <i>on iki</i><br>(10+2) | <i>on iki</i><br>(10+2) | <i>on iki</i><br>(10+2) | <i>oon iki</i><br>(10+2)      | <i>on ikki</i><br>(10+2) | <i>on ikki</i><br>(10+2) | <i>on eki</i><br>(10+2) | <i>on eki</i><br>(10+2)       | <i>on eki</i><br>(10+2) | <i>on eki</i><br>(10+2)   | <i>uniké</i><br>(10+2)  | <i>un ikí</i><br>(10+2) | <i>on eki</i><br>(10+2)       | <i>on eki</i><br>(10+2)      |
| <i>yirmi</i>            | <i>irmi</i>             | <i>iyirmi</i>           | <i>yigirmi</i>                | <i>yigirmä</i>           | <i>yigirmä</i>           | <i>çıyırma</i>          | <i>çıyırma</i>                | <i>jigırma</i>          | <i>yırma</i>              | <i>yëğärmë</i>          | <i>yëğirmí</i>          | <i>yigirmi</i>                | <i>yigırma</i>               |
| <i>otuz</i>             | <i>otuz</i>             | <i>otuz</i>             | <i>otuz</i>                   | <i>ottiz</i>             | <i>ottuz</i>             | <i>otuz</i>             | <i>otuz</i>                   | <i>otuz</i>             | <i>[otuz]</i>             | <i>uñz</i>              | <i>uñz</i>              | <i>otuz</i>                   | <i>otuz</i>                  |
| <i>kırk</i>             | <i>kırk</i>             | <i>gırk</i>             | <i>kırk</i>                   | <i>kırk</i>              | <i>kırık</i>             | <i>kırık</i>            | <i>kırk</i>                   | <i>kırk / kırık</i>     | <i>[kırık]</i>            | <i>kırık</i>            | <i>kırk</i>             | <i>kırk</i>                   | <i>kırk</i>                  |
| <i>elli</i>             | <i>elli</i>             | <i>älli</i>             | <i>elli</i>                   | <i>elik</i>              | <i>ällik</i>             | <i>elüw</i>             | <i>elüü</i>                   | <i>eliw</i>             | <i>elli</i>               | <i>illë</i>             | <i>illí</i>             | <i>elli</i>                   | <i>elli</i>                  |
| <i>altmış</i>           | <i>altmış</i>           | <i>altmış</i>           | <i>altmış</i>                 | <i>ältmiş</i>            | <i>atmış</i>             | <i>alpus</i>            | <i>altmış</i>                 | <i>alpus</i>            | <i>alpus</i>              | <i>altmış</i>           | <i>altmış</i>           | <i>altmış</i>                 | <i>altmış</i>                |
| <i>yetmiş</i>           | <i>etmiş</i>            | <i>yetmiş</i>           | <i>yetmiş</i>                 | <i>yetmiş</i>            | <i>yätmiş</i>            | <i>cetpis</i>           | <i>cetmiş</i>                 | <i>jetpis</i>           | <i>yetpis</i>             | <i>cimëş</i>            | <i>yitmiş</i>           | <i>yetmiş</i>                 | <i>yetmiş</i>                |
| <i>seksen</i><br>(8x10) | <i>seksen</i><br>(8x10) | <i>säksän</i><br>(8x10) | <i>seğsen</i><br>(8x10)       | <i>seksän</i><br>(8x10)  | <i>säksän</i><br>(8x10)  | <i>seksen</i><br>(8x10) | <i>seksen</i><br>(8x10)       | <i>seksen</i><br>(8x10) | <i>[seksen]</i><br>(8x10) | <i>siksen</i><br>(8x10) | <i>hikhän</i><br>(8x10) | <i>seksen</i><br>(8x10)       | <i>seksen</i><br>(8x10)      |
| <i>doksan</i><br>(9x10) | <i>doksan</i><br>(9x10) | <i>doğsan</i><br>(9x10) | <i>toğsan</i><br>(9x10)       | <i>toksän</i><br>(9x10)  | <i>toksan</i><br>(9x10)  | <i>toksan</i><br>(9x10) | <i>tokson</i><br>(9x10)       | <i>toksan</i><br>(9x10) | <i>toksan</i><br>(9x10)   | <i>tuksan</i><br>(9x10) | <i>tukhan</i><br>(9x10) | <i>doksan</i><br>(9x10)       | <i>toksan</i><br>(9x10)      |
| <i>yüz</i>              | <i>üz</i>               | <i>yüz</i>              | <i>yüz,</i><br><i>bir yüz</i> | <i>yüz</i>               | <i>yüz</i>               | <i>cüz</i>              | <i>cüz,</i><br><i>bir cüz</i> | <i>jüz</i>              | <i>yüz</i>                | <i>yöz</i>              | <i>yüz</i>              | <i>yüz</i>                    | <i>yüz</i>                   |
| <i>bin</i>              | <i>bin</i>              | <i>min</i>              | <i>müñ,</i><br><i>bir müñ</i> | <i>ming</i>              | <i>miñ</i>               | <i>miñ</i>              | <i>miñ,</i><br><i>bir miñ</i> | <i>miñ</i>              | <i>miñ</i>                | <i>mëñ</i>              | <i>mñ</i>               | <i>biñ,</i><br><i>bir biñ</i> | <i>miñ</i><br><i>bir miñ</i> |

| STT              | Kar.ML                                         | Halac                     | Salar                   | Alt.              | Hak.              | Tuva             | Şor                     | Sarı Uyg.                       | Saha                | Çuv.                |
|------------------|------------------------------------------------|---------------------------|-------------------------|-------------------|-------------------|------------------|-------------------------|---------------------------------|---------------------|---------------------|
| bir              | bir                                            | bii                       | pir                     | bir               | pür               | bir,<br>çangus   | pir                     | per                             | biir                | pîr                 |
| iki              | eki                                            | ekki                      | iki                     | eki               | iki               | iyi              | iygi                    | iki                             | ikki                | ikî                 |
| üç               | üç                                             | üç                        | üş / üç                 | üş                | üs                | üs               | üş                      | uç                              | üs                  | viş                 |
| dört             | tört                                           | tiürt                     | tört                    | tört              | tört              | dört             | tört                    | tort                            | tiört               | tivati              |
| beş              | beş                                            | bües                      | peş / beş               | beş               | pis               | beş              | peş                     | pes                             | bies                | pîlîk               |
| altı             | altn                                           | alta                      | altı / altn             | altn              | altn              | aldı             | altn                    | altn                            | alta                | ulti                |
| yedi             | ceñi                                           | yüeti                     | yiti / yeti             | ceñi              | çiti              | çedi             | çetti                   | yetti                           | sette               | şçı                 |
| sekiz            | segiz                                          | sekkiz                    | sekiş                   | segiz             | sigiş             | ses              | segis                   | [sekiş]                         | ağış                | sakkir              |
| dokuz            | toğuz                                          | tokkuz                    | toğus                   | toğus             | toğış             | tos              | toğus                   | tokıs                           | toğus               | tihir               |
| on               | on                                             | uon                       | on / un                 | on                | on                | on               | on                      | on                              | uon                 | vunî                |
| on bir<br>(10+1) | onbir<br>(10+1)                                | uon bii<br>(10+1)         | on pir<br>(10+1)        | on bir<br>(10+1)  | on pîr<br>(10+1)  | on bir<br>(10+1) | [on pir]<br>(10+1)      | per yigirma<br>(1 + (20 [-10])) | uon biir<br>(10+1)  | vua pîr<br>(10+1)   |
| on iki<br>(10+2) | oneki<br>(10+2)                                | uon ekki<br>(10+2)        | on iki<br>(10+2)        | on eki<br>(10+2)  | on iki<br>(10+2)  | on iyi<br>(10+2) | [on iygi]<br>(10+2)     | iki yigirmi<br>(2 + (20 [-10])) | uon ikki<br>(10+2)  | vua ik<br>(10+2)    |
| yirmi            | ciyrma                                         | yigirmi                   | yigirmi                 | cırme             | çibirgi           | çeerbi           | çebirge<br>iygon (2x10) | igirma                          | siürbe              | şirm                |
| otuz             | otuz,<br>ciyrma bla on (20+10)                 | otuz,<br>hotuz            | otus / otbuz            | odus              | ons               | üjen<br>(3x10)   | odus<br>üjon (3x10)     | otus<br>uçon (3x10)             | otut                | viür                |
| kırk             | kırk,<br>eki ciyrma (2x20)                     | kırk                      | gırık                   | törtön<br>(4x10)  | hırık             | dörtön<br>(4x10) | kırık<br>törtön (4x10)  | torton<br>(4x10)                | tiört uon<br>(4x10) | hırîh               |
| elli             | elli,<br>eki ciyrma bla on (2x20+10)           | elli                      | elli                    | bejen<br>(5x10)   | ilig              | bejen<br>(5x10)  | elgig                   | peson<br>(5x10)                 | bies uon<br>(5x10)  | alli                |
| altmış           | altmış,<br>üç ciyrma (3x20)                    | altmış                    | elli on<br>(50+10)      | altan<br>(6x10)   | alton<br>(6x10)   | aldan<br>(6x10)  | alton<br>(6x10)         | alton<br>(6x10)                 | alta uon<br>(6x10)  | utmil               |
| yetmiş           | cetmiş,<br>üç ciyrma bla on (3x20+10)          | ekkiötüz uon<br>(2x30+10) | elli yigirmi<br>(50+20) | ceten<br>(7x10)   | çiton<br>(7x10)   | çeden<br>(7x10)  | çetton<br>(7x10)        | yetton<br>(7x10)                | sette uon<br>(7x10) | şimîl               |
| seksen<br>(8x10) | seksan, (8x10)<br>tört ciyrma (4x20)           | ekkiakırk<br>(2x40)       | elli otuz<br>(50+30)    | segizen<br>(8x10) | sigizon<br>(8x10) | sezen<br>(8x10)  | sektion<br>(8x10)       | [seksan]<br>(8x10)              | ağış uon<br>(8x10)  | sakir vun<br>(8x10) |
| doksan<br>(9x10) | tohsan, (9x10)<br>tört ciyrma bla on (4x20+10) | üçotuz<br>(3x30)          | elli gırık<br>(50+40)   | toğuzon<br>(9x10) | toğizon<br>(9x10) | tozan<br>(9x10)  | toğuzon<br>(9x10)       | tokuson<br>(9x10)               | toğus uon<br>(9x10) | tihir vun<br>(9x10) |
| yüz              | cüz                                            | yüz                       | yüz                     | cüs,<br>bir cüs   | çüs,<br>pîr çüs   | çüs              | çüs<br>pîr çüs          |                                 | siüs                | şir                 |
| bin              | miñ                                            | min                       | min                     | muñ,<br>bir muñ   | muñ,<br>pîr muñ   | muñ              | muñ<br>pîr muñ          |                                 | mun                 | pin                 |

Şekil 1. Türk Lehçelerinde sayı adları (Daşdemir, 2013)

Türk lehçelerindeki sayılarda sadece Şor lehçesinde çebirge (<\*çegirbe < \*yegirme < yigirmi) (20) adının yanı sıra “iygon iki on (2 x 10)” şekline de yer verilmektedir. Bunun dışında bazı fonetik farklılıklar olsa da lehçeler arasındaki düzenli ses değişikliklerini bilen birisi söz konusu sayı adlarını kolayca birbiriyle birleştirebilir. Bu benzerlik sayı adlarının eskiliğinden kaynaklanıyor olabilir. Zira günümüzdeki ilkel toplulukların sayma tekniklerinden, insanoğlunun ilk sayma aracının el parmakları olduğu -onlu tabanın yaygınlığı bundan kaynaklanır- bazı kültürlerde buna ayak parmaklarının da eklenmesiyle sayının 20’ye çıktığı anlaşılmaktadır (İfrah ve Dinçer, 1999). 20’den sonra özellikle ana kütleden uzakta kalan Sibirya Türk lehçelerinde farklı onluk adlarına rastlanır. 20’den sonraki onluklarda kimi Türk lehçeleri özel sayı adları kullanmak yerine taban adı olan on ile onlu kat sayıyı birleştirme yoluna gitmiştir. Bu yöntemi Şorcanın 20’den, Tuvaca ve Sarı Uygurcanın 30’dan, Altayca ve Sahacanın da 40’tan başlatıp 100’e kadar (Şorca elgig 50’ istisna) düzenli biçimde sürdürdüğü görülmektedir:

**Şorca:** iygon < eki on (20), üjon < üç on (30), törton < dört on (40);

**Tuvaca:** üjen < üç on (30), dörten < dört on (40), bejen < beş on (50);

**Sarı Uygurca:** uçon < üç on (30), torton < dört on (40), peson < beş on (50);

**Altay Türkçesi:** törtön < dört on (40), bejen < beş on (50), altan < altı on (60);

**Sahaca:** tüört uon < dört on (40), bies uon < beş on (50), alta uon < altı on (60).

Elliden sonraki sayı adlarında ise yöntem daha da yaygınlaşarak Hakasçayı da kapsamına alır: “alton < altı on “60”, “çiton < yedi on “70”, “sigizon < sekiz on “80”. 70’ten sonra onlu taban bütün lehçeler için genelleşir. Diğer yandan 80’e kadar onlu tabanı kullanmayan diğer lehçelerin de altmış ve yetmiş (Halaçça hariç) sayılarında benzer bir yöntem uyguladığı, söz konusu sayılar içinde ayırt edilen altı ve yedi kelimelerinden kolayca anlaşılmaktadır. Bunların sonundaki mış / miş’in de genellikle “on” anlamına gelen bir taban sayı veya bir ek olduğu kabul edilebilir. Çünkü Ural dillerinin bir kolunda 10 anlamında kullanılan bir mıs sözünün bulunduğu, bunun Macarca harminc, “30” (< xarm-misz : Mac. harm/három “3” + mis “10”) sayısında korunduğu belirtilerek altmış, yetmiş kelimelerindeki /mİş/ in üçüncü bir dilden alıntı olduğu ileri sürülmektedir (Eren, 1999).

## Sonuç

Sayı adları, dillerin zenginliği açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü, dillerin temel söz varlıkları arasında kendisine yer alan sayı adları, diller arası akrabalık için aranan önemli etmenlerden biri olarak kabul edilmektedir (Şenaysoy, 2016). Bu nedenle her toplumun kendisi için belirlediği bir sayı sistemi vardır.

Eski Türkçe döneminde özgün ve zengin bir sayı sisteminin var olduğu bilinmektedir (Kaymaz, 2002). Nitekim Ifrah ve Dinçer (1999) de Eski Türkçe sayı sisteminin dikkate değer bir kendine özgülük gösterdiğine dikkat çekmekte ve 20’den 50’ye kadar olan sayıların arasında etimolojik bir ilişki görülmediğini belirtmektedir. Yine Türkçede birleşik sayıların yapısında “geleceğe yönelik sayma”nın söz konusu olduğunu ifade eden yazar bunun dışında, ilaveli sistemden de söz etmektedir (Ifrah ve Dinçer, 1999). Benzer şekilde Clauson (1959) da Türk sayı sisteminin çok zengin ve alışılmamış olduğuna dikkat çekmekte ve Türkçe sayıları asıl sayılar, sıra sayıları, üleştirme sayıları, topluluk belirten sayılar olmak üzere dört grupta incelemektedir. Temel Türk sözcüklerinde çift ünsüz bulunmadığını belirten Clauson (1959), eski zamanlarda sadece 2, 7, 8, 9, 30, 50 sayı adlarının çift ünsüzle temsil edildiğini ve bu olayın da bir açıklamasının olmadığını ifade etmektedir. Yazara göre sadece otuz kelimesi çift ünsüzünü kaybetmekte diğer sayılar ise herhangi bir Türk lehçesinde yaşamaktadır (Clauson, 1959). Bacanlı (2012) ise sayıları ilkel ve daha yeni olmak üzere iki grupta incelemektedir. Yazar ilkel olanların kökünün çok bulanık, daha yeni olanların kökeninin ise şeffaf veya daha az bulanık olduğunu belirterek Türkçede ilkel denilebilecek sayıların fazlalığına dikkat çekmektedir. Ona göre Eski Türkçedeki



tümen “10.000” Türkiye Türkçesindeki yirmi “20”, otuz “30”, kırk “40”, elli “50” gibi sayılar da ilkel niteliktedir; çünkü dar da olsa bilinen herhangi bir sayı türetme paradigması kapsamında elde edilmemişlerdir. Altmış ve yetmiş sayılarındaki /alt/ ve /yet/ ses birliklerinin altı ve yedi sayılarıyla ilişkili olduğu açıktır ama sonlarındaki +mış / +miş ekinin başka bir sayıya veya isim soylu kelimeye eklendiğine dair hiçbir veri yoktur. Seksen ve doksan sayılarındaki +an/+en eki köken bakımından on sayısına gider: sekiz on, dokuz on. Bu yönleriyle bu iki sayı 10’un 20-90 arası katlarının açıklanabilir ve mantıklı olan tek türetme örnekleri de bunlarla sınırlıdır (Bacanlı, 2012).

Türkçede kullanılan sayıların ilk olarak Göktürk metinlerinde yer aldığını belirtmektedir (Kaymaz, 1991). Günümüzde ise Türkçe, eski sistemin onlukların adları gibi kimi niteliklerini koruyarak belli başlı kültür dilleriyle ortak bir sayı sistemine bağlanmıştır. Bununla birlikte Türk lehçeleri arasında oldukça farklı sayı sistemlerinin olduğu görülmektedir. Çuvaşça ve Yakutçanın, çoğunluk lehçelerden bir hayli uzak karakterine rağmen genel sayı sisteminden hemen hemen hiç sapmaması; Karaçay-Malkar, Salar, Halaç lehçelerinin ayrı taban sistemlerine dayanması, öte yandan Sarı Uygur lehçesinin eski sistemi aynen sürdürmesi bu konuda dikkat çekmektedir. Ayrıca bazı fonetik farklılıklar olsa da lehçeler arasındaki düzenli ses değişiklikleri bu sayı adlarının ortak bir kökten geldiğini göstermektedir. Ancak lehçeler arasında sayı adları konusunda görülen bu belirgin benzerlik, Türkçe ile Ural-Altay Dil Ailesine mensup olduğu varsayılan diller arasında görülememektedir (Daşdemir, 2013; Hazar ve Şengönül, 2012; Doerfer, 1981). Buradan hareketle dillerin temel söz varlığı içinde değerlendirilen sayı adları arasındaki benzerliklerin dil akrabalığının tayininde önemli bir faktör olduğu düşünülürse ve Doerfer (1981) ‘in iddia ettiği gibi bütün dillerde akrabalığın sayı adları ile kesinlik kazandığı hipotezi ile bir değerlendirme yapılacak olursa, Türkçe ile “Ural-Altay Dil Ailesi” ne dâhil edilen diğer diller arasında özellikle de akraba dillerde ortak olması beklenen 2-5 arası sayıların Moğolca dört (dörbän) sayısının dışında bir benzerlik göstermediği görülmektedir. Bu durum Tü. /ö/= Mo. /ü/ses denkliği bulunmadığı için Türkçe sayı adları ile diğer diller arasında sayı adlarının ortak bir kökten gelmediği şeklinde yorumlanabilir.

### Kaynakça

- BACANLI, E. (2012). Geçmişten günümüze Türkçenin sayıları ve sayı sistemi. *Bilim ve Teknik*, 540, 76-78.
- BOZKURT, F. (1995). *Türklerin dili*. İzmir: Cem Yayınevi.
- CLAUSON, G. (1959). The Turkish Numerals. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 91(1-2), 19-31.
- DAŞDEMİR, M. (2013). Türkçede miktar kavramı ve sayı sistemi. *Journal of Turkish Studies*, 8, 309-336.
- DEMİR, N. ve YILMAZ, E. (2002). *Ural-Altay Dilleri ve Altay Dilleri Teorisi*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.



- DOERFER, G. (1981). *The conditions for proving the genetic relationship of languages*. Kyoto: Kyoto Sangyo University Publication.
- EREN, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Ankara: Bizim Buro Basm Evi.
- GEMALMAZ, E. (2010). Türkçede Sayı Sisteminin Derin Yapısı; ‘/Bir/’in ve ‘/Sıfır/’ın Alomorfları Olarak ‘/Øn/’. *Türkçenin Derin Yapısı*. Haz. Cengiz AlyılmazOsman Mert, Ankara.
- HAZAR, M. ve ŞENGÖNÜL, M. (2012). Türk kültüründe sıfırdan dokuza kadar sayı adları ve matematik değerleri. *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, 17, 141-158.
- HOCK, H. H. ve JOSEPH, B. D. (2009). *Language history, language change, and language relationship: An introduction to historical and comparative linguistics*. Berlin: Walter de Gruyter Publication.
- IFRAH, G. ve DİNÇER, K. (1999). *Rakamların evrensel tarihi*. Ankara: Tübitak Yayınları.
- JOHANSON, L. (2007). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler*. Ankara: Türk Dili Kurumu.
- KAYMAZ, Z. (1991). Eski Anadolu Türkçesinde Sayı Adları ve Kullanılışları. *Belleten*, 9-17.
- KAYMAZ, Z.(2002). Türklerde Sayı Sistemleri. *Türkler Ansiklopedisi*, 3, 419-426.
- MİLLER, R. A. (1969). The Altaic Numerals and Japanese. *The Journal-Newsletter of the Association of Teachers of Japanese*, 6(2), 14-29.
- PORZIG, W. (1995). *Dil Denen Mucize*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ŞENAYSOY, S. (2016). *Eski Türkçede sayılar*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

# EK 1: Bazı Dillerdeki Sayı Sistemleri

| STT                         | Moğolca                       | Tunguzca<br>(Evenki)             | Korece                         | Japonca                    | Macarca                      | Fince                   |
|-----------------------------|-------------------------------|----------------------------------|--------------------------------|----------------------------|------------------------------|-------------------------|
| <i>bir</i>                  | <i>nigān</i>                  | <i>umun / umuken</i>             | <i>hana</i>                    | <i>ichi</i>                | <i>egy</i>                   | <i>yksi</i>             |
| <i>iki</i>                  | <i>koyar</i>                  | <i>d'ur</i>                      | <i>dul</i>                     | <i>ni</i>                  | <i>kettő/két</i>             | <i>kaksi</i>            |
| <i>üç</i>                   | <i>ğurban</i>                 | <i>ilan</i>                      | <i>set</i>                     | <i>san</i>                 | <i>három</i>                 | <i>kolme</i>            |
| <i>dört</i>                 | <i>dörbān</i>                 | <i>dygin</i>                     | <i>net</i>                     | <i>shi, yon</i>            | <i>négy</i>                  | <i>neljä</i>            |
| <i>beş</i>                  | <i>tabun</i>                  | <i>tunnga</i>                    | <i>daseot</i>                  | <i>go</i>                  | <i>öt</i>                    | <i>viisi</i>            |
| <i>altı</i>                 | <i>jirgu'an</i>               | <i>n'ungun</i>                   | <i>yeoseot</i>                 | <i>roku</i>                | <i>hat</i>                   | <i>kuusi</i>            |
| <i>yeddi</i>                | <i>dolo'an</i>                | <i>nadan</i>                     | <i>ilgop</i>                   | <i>shichi, nana</i>        | <i>hét</i>                   | <i>seitse</i>           |
| <i>sekiş</i>                | <i>natman</i>                 | <i>d'apkun</i>                   | <i>yeodeol</i>                 | <i>hachi</i>               | <i>nyolc</i>                 | <i>kahde</i>            |
| <i>dokuz</i>                | <i>yisun</i>                  | <i>egin</i>                      | <i>ahop</i>                    | <i>kyuu, ku</i>            | <i>kilenc</i>                | <i>yhde</i>             |
| <i>on</i>                   | <i>arban</i>                  | <i>d'an</i>                      | <i>yeol</i>                    | <i>juu</i>                 | <i>tíz</i>                   | <i>kymm</i>             |
| <i>on bir</i><br>(10+1)     | <i>arban nigān</i><br>(10+1)  | <i>d'an (duk) umun</i><br>(10+1) | <i>yeolhana</i><br>(10+1)      | <i>juu ichi</i><br>(10+1)  | <i>tizenegy</i><br>(10+1)    | <i>yksito</i><br>(1+10) |
| <i>on iki</i><br>(10+2)     | <i>arban koyar</i><br>(10+2)  | <i>d'an (duk) d'ur</i><br>(10+2) | <i>yeoldul</i><br>(10+2)       | <i>juu ni</i><br>(10+2)    | <i>tizenkettő</i><br>(10+2)  | <i>kaksi</i><br>(2+10)  |
| <i>yirmi</i>                | <i>korin &lt; *koyar ?</i>    | <i>d'ur d'ar</i><br>(2x10)       | <i>seumul</i>                  | <i>ni juu</i><br>(2x10)    | <i>húsz</i>                  | <i>kaksi</i><br>(2x10)  |
| <i>otuz</i>                 | <i>gucin &lt; *ğurban ?</i>   | <i>ilan d'ar</i><br>(3x10)       | <i>seoreun</i>                 | <i>san juu</i><br>(3x10)   | <i>harminc &lt; három</i>    | <i>kolme</i><br>(3x10)  |
| <i>kırk</i>                 | <i>döcin &lt; *dörbān ?</i>   | <i>dygin d'ar</i><br>(4x10)      | <i>maheun</i>                  | <i>yon juu</i><br>(4x10)   | <i>negyven &lt; négy</i>     | <i>neljän</i><br>(4x10) |
| <i>elli</i>                 | <i>tabin &lt; *tabun ?</i>    | <i>tunnga d'ar</i><br>(5x10)     | <i>swin</i>                    | <i>go juu</i><br>(5x10)    | <i>ötven &lt; öt</i>         | <i>viisik</i><br>(5x10) |
| <i>altmış &lt; *altı</i>    | <i>jirin &lt; *jirgu'an ?</i> | <i>njungun d'ar</i><br>(6x10)    | <i>yesun &lt; *yeoseot ?</i>   | <i>roku juu</i><br>(6x10)  | <i>hatvan &lt; hat</i>       | <i>kuusi</i><br>(6x10)  |
| <i>yetmiş &lt; *yeti</i>    | <i>dalan &lt; *dolo'an ?</i>  | <i>nadan d'ar</i><br>(7x10)      | <i>ilheun &lt; *ilgop ?</i>    | <i>nana juu</i><br>(7x10)  | <i>hetven &lt; hét</i>       | <i>seitse</i><br>(7x10) |
| <i>seksen &lt; sekiz on</i> | <i>nayan &lt; *naiman ?</i>   | <i>d'apkun d'ar</i><br>(8x10)    | <i>yeodeun &lt; *yeodeol ?</i> | <i>hachi juu</i><br>(8x10) | <i>nyolcvan &lt; nyolc</i>   | <i>kahde</i><br>(8x10)  |
| <i>doksan &lt; dokuz on</i> | <i>jarin &lt; *yisun ?</i>    | <i>egin d'ar</i><br>(9x10)       | <i>aheun &lt; *ahop ?</i>      | <i>kyuu juu</i><br>(9x10)  | <i>kilencven &lt; kilenc</i> | <i>yhde</i><br>(9x10)   |
| <i>yüz</i>                  | <i>ja'un</i>                  | <i>n'ama:di</i>                  | <i>on</i>                      | <i>hyaku</i>               | <i>száz</i>                  | <i>sata</i>             |
| <i>bin</i>                  | <i>minggan</i>                | <i>umun tysicha</i><br>(1x1000)  | <i>jeumeun</i>                 | <i>sen</i>                 | <i>ezer</i>                  | <i>tuhat</i>            |